

classroom is 2,5-3 times cheaper, than the equipment of the separate classrooms for Physics, Chemistry, Biology. At school, it is necessary to study the virtual models of the phenomena, and to teach school students modeling using a computer, in particular, on the basis of it. Modern scholars came to a conclusion that not the system of knowledge, but a set of key competences in the intellectual, the legal, the communicative information and other spheres has to become the main result of the academic activity. To reach it, the academic environment has to meet the natural desire of a child to develop the informative activity, in particular an aspiration to research.

Keywords: *the natural-science education, the academic environment, the quality of knowledge, the natural study, the environment, the «Logic of Nature» academic technology, the informative activity of school students.*

УДК 371.32.91(07)

ПІДРУЧНИК ГЕОГРАФІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ УМІНЬ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

*Г. М. Ісаєва,
науковий співробітник лабораторії географічної та економічної освіти,
Інститут педагогіки НАПН України*

**Не тільки сама істина дає впевненість,
але й пошук її**
Б. Паскаль

У статті розглядається проблема формування умінь проектної діяльності учнів у процесі роботи з підручником географії. Дано визначення суті понять «навчальне проектування», «проектна діяльність», «творча проектна діяльність». Показана роль підручника у створенні невеликих проектів на уроці, приведено алгоритм проектної діяльності, розкривається методика організації самостійної роботи учнів у групах. Визначені завдання для груп і кожного учня у ній. Розкривається організація домашньої роботи учнів з підручником, що сприяє формуванню проектної діяльності. Акцентується увага на практичний аспект зв'язку навчання з життям. Як приклад наводиться уривок з учнівського проекту.

Ключові слова: *підручник, навчальне проектування, проектна діяльність, творча проектна діяльність, учнівський проект, навички, уміння, саморозвиток учня.*

Постановка проблеми. Основні орієнтири реформування освіти в Україні окреслені в Національній доктрині розвитку освіти України, державній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття) та інших документах про освіту, у яких зазначається, що слабким місцем середньої загальноосвітньої школи є відсутність у більшості випускників належного рівня свідомості, достатньої життєвої компетентності, вміння самостійно опрацювати інформацію тощо.

Тому сьогодні вчитель географії має навчати школярів набувати знання аналізувати, що я знаю і вмію, чого не знаю, що повинен знати і вміти і як здобувати ці знання і вміння. Важливим є не стільки надання учням готових знань, скільки організація їх діяльності, яка була б спрямована на здобуття нових знань, умінь і навичок у процесі виконання різноманітних навчальних завдань з підручником, включення у навчально-виховний процес більше завдань операційно-діяльнісного характеру.

Різним аспектам діяльності учнів, у тому числі проектною, у загальноосвітніх навчальних закладах присвячені праці сучасних вітчизняних вчених С. У. Гончаренка, І. Г. Єрмакова, В. П. Корнєєва, С. Г. Коберника, В. В. Нечипогренко, О. В. Онопрієнко, Л. Б. Паламарчук, О. Я. Савченко, С. О. Сисоєвої, О. М. Топузова та ін.

Мета статті – розкрити сутність понять «навчальне проектування», «проектна діяльність», «творча проектна діяльність»; показати роль підручника географії у формуванні вмінь проектною діяльності та методикою формування цих вмінь.

Основна частина. Формування навчальних умінь і навичок учнів, у тому числі і вмінь проектною діяльності, процес копіткий, складний і тривалий, тому його успіх значною мірою залежить від учителя. Сучасна школа повинна використовувати педагогічну парадигму, яка спрямована на створення умов для самореалізації, самоствердження, самовиховання особистості у різних видах пошуково-дослідницької діяльності. Тому завдання вчителя географії – підготувати дитину до пошукової діяльності. Зрозуміло, вчитель має володіти сукупністю сучасних знань, добре орієнтуватися в сучасних методиках і технологіях, знати історію й нинішні тенденції розвитку предмета дослідження.

Вчитель географії, використовуючи метод спостереження за діяльністю учнів на уроці та в позаурочний час, анкетування, бесіди із школярами, виявляє учнів схильних до пошукової діяльності. Такі учні виявляють: гнучку розумову активність, рухливість, логіку мислення, передбачення; підвищення пізнавального рівня, що виходить за рамки шкільної програми; інтерес до предмета географії; оригінальність і незалежність думок, суджень; велику допитливість; здатність до сприйняття оригінального, незвичайного; нестандартне бачення подій, фактів, явищ тощо.

Нижче покажемо формування проектною діяльності учнів при роботі з підручником географії та наведемо приклади створених учнями проектів.

Сьогодні **проектна діяльність** все більше привертає увагу педагогів, як одна із активних форм розвитку пізнавальних, творчих навичок учнів, їх

умінь самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, практично мислити.

За своїм призначенням проектна діяльність спрямовується на виконання конкретно обгрунтованої мети та визначеного кінцевого результату на основі детального плану дій, який обмежений певним проміжком часу та матеріально-фінансовими ресурсами.

Вважаємо за необхідне дати визначення понять:

Навчальне проектування – цілеспрямована партнерська діяльність вчителя і учнів з планування, розробки, здійснення та оцінювання практичного або теоретичного завдання, вирішення якого представлено конкретним результатом [5].

Проектна діяльність учня – це частина навчального процесу, що включає ціннісно-орієнтаційну, перетворюючу, творчу та практичну діяльність. Вона містить всі якості діяльності, тому в її структурі можна виділити такі компоненти: мотив, мету, способи, засоби, предмет, результат.

Творча проектна діяльність учня – це така діяльність, при якій під керівництвом та за підтримки вчителя учень усвідомлює себе творцем своєї діяльності, своїх ідей, своїх пошуків, коли здійснюється його активна творча самодіяльність у процесі навчання, коли формуються навички самостійної орієнтації учня в навчальній, науковій та довідковій літературі, коли зберігається його індивідуальність і підсилюється намагання створювати, творити, діяти, коли у нього формується вміння аргументовано захищати свої позиції та зміцнюється емоційно-вольова сфера [6].

Дії учнів та вчителів у творчій проектній діяльності зводяться до найпростішого алгоритму, який слід сприймати лише як каркас, що творчо збагачується їх власними ідеями.

Алгоритм проектної діяльності:

1. ознайомлення з проектною діяльністю, підготовка до роботи;
2. вибір і обговорення теми проекту;
3. формування творчих груп;
4. визначення обсягу роботи творчих груп;
5. планування індивідуальної роботи та роботи творчих груп з визначенням відповідальних;
6. збирання інформації стосовно визначеної проблеми;
7. пошук шляхів особистої розв'язки цієї проблеми;
8. здійснення планів розв'язання проблеми;
9. оформлення результатів проектної діяльності, складання портфоліо;
10. презентація проекту;
11. оцінювання результатів роботи над проектом;
12. рефлексія;
13. висновки та роздуми про наступну діяльність.

Основне завдання проектної діяльності – це озброєння учня інструментарієм для вирішення проблем, для пошуку шляхів їх розв'язання та досліджень у життєвих ситуаціях.

Саме проектна діяльність привчає дітей до самостійності, практичної, планової та систематичної роботи, що виховує прагнення до створення нового (або існуючого, але вдосконаленого) вибору, формує уявлення про перспективи його застосування; розвиває морально-трудові риси та працьовитість.

Для створення самостійних учнівських проектів необхідний відповідний час і вміння учнів самостійно працювати. Учитель спочатку формує в учнів уміння проектної діяльності, використовуючи підручник на уроці географії. Педагог повинен організувати урок так, щоб він був продуктивним, динамічним і цікавим для всіх.

Розглянемо конкретний приклад. Всі учні працюють з одним навчальним текстом підручника географії, але одержують різні завдання для роботи, пов'язані з переосмисленням навчальної інформації. Причому передбачається такий розподіл обов'язків, коли кожен працює над своїм фрагментом тексту як частиною загального змісту. Один варіант підходу до такого завдання – і досить ефективний – **організація самостійної роботи учнів у парах змінного складу**. (КСН – колективний спосіб навчання). Інший варіант – **робота в мікрогрупах**. Група одержує завдання прочитати текст підручника і виконати систему завдань для самостійної роботи. У групі працює шість – сім чоловік. У кожного своє завдання.

Завдання першого учня: оформити логічний опорний сигнал за змістом статті. Його товариш тим часом складає спеціальну систему запитань за основним змістом. Тут потрібно використовувати вміння школярів розрізняти основний і додатковий зміст параграфа підручника. Це дуже важливе вміння (Автор статті уже висвітлював формування цих умінь в учнів на сторінках цього і інших видань.[3]).

Кількість запитань може відповідати тому, скільки логічних частин у змісті тексту виділяє учень. Третій учасник групи також розробляє запитання до статті з метою взаємоперевірки. Йому потрібно розробити запитання різного рівня складності: репродуктивні і творчі. Четвертий – за змістом тексту моделює проблемну ситуацію. П'ятий учень підбирає цікаві факти за темою уроку, використовуючи додаткову літературу, що розширює уявлення про тему, а шостий готує свій проект домашнього завдання за змістом уроку.

Загальний час на таке завдання залежить від обсягу роботи, що має виконати один учень, але не повинен перевищувати 15 хвилин. До того ж, у дані 15 хв. учні мають обговорити результати своєї роботи. Вчитель при цьому працює як консультант. Він розподіляє завдання так, щоб діти мали можливість самим обирати собі посилене завдання. Якщо вибір завдання пов'язаний з внутрішньою мотивацією, то появляється відповідальність. Далі йде підготовка до захисту. Груп у класі кілька, у кожній з них свій опорний сигнал, різні запитання – тобто є предмет для загальної розмови. Вчитель виділяє 20 хв. – на організацію роботи з результатів виконання завдання. Тут можлива групова дискусія, відкрита дискусія в класі або конкурс на краще виконання завдання.

Така модель уроку дає змогу включити кожного учня в роботу, швидко домогтися результату у своїй діяльності й побачити цінність цього результату для колективної праці групи. (У цьому її відмінність від варіанта імітації групових завдань, що використовуються в практиці роботи вчителів географії – коли зовні клас ділять на групи, але насправді лідер групи виконує завдання за всіх, сам при цьому і звітує).

Сприяє формуванню проектної діяльності і правильно організована домашня робота учнів. Вона буде ефективною, якщо вчитель при підборі домашніх завдань враховуватиме рівень підготовки учнів класу, здібності та інтереси, особливості сприйняття, пам'яті, мислення тощо.

Наприклад, вивчаючи тему «Внутрішні води Африки» (7 клас) можна запропонувати (враховуючи вищеозначене) одне з таких завдань: Охарактеризуйте річку Ніл за картами атласу; порівняйте річки Ніл і Нігер; здійсніть подорож по річці Конго від витoku до гирла.

На якісне виконання завдання впливає акцент на практичний аспект зв'язку навчання географії з життям і мотивація учня. Адже географія наука, яка розвивається не сама для себе, а для практики. Нічого не варта наука, яка не дає ніякого практичного уміння тим, хто її вивчає. Тому вчителю треба здійснювати навчання географії з позиції зв'язку теорії з практикою, щоб внаслідок вивчення курсу географії учні збагачувались певними практичними уміньми і навичками, які необхідні в житті. Вчителю географії важливо підкреслити, що дає учневі виконання саме цього завдання. Наприклад: 1. Вести спостереження за погодою (6 клас). (Дає можливість учневі познайомитися з роботою синоптиків, розвиває спостережливість, допомагає пізнати закони природи, розвиває уміння користуватися приладами: термометром, барометром, гігрометром і ін.). 2. Скласти опорний конспект (10 клас). (Формує в учня уміння виділяти головне, суттєве, допомагає швидко орієнтуватися в матеріалі – (необхідне у роботі з літературою у вузі).

Розвивають здібності та інтереси, формують навички проектної діяльності – індивідуальні домашні завдання (за бажанням учня). Учень виявив бажання виготовити прилад, взяти інтерв'ю, підготувати додаткову цікаву інформацію, зібрати краєзнавчий матеріал, дослідити використання та очищення води, зробити огляд економічних та політичних новин, підготувати проект на певну тему тощо.

Для прикладу наведемо уривок з проекту учениці 9-го класу на тему «**Значущість сучасної географії**», у якому вона висловлює свою точку зору, яке значення має вивчення географії у школі. На нашу думку учитель, використавши на уроці географії думки учениці, безумовно буде впливати на свідомість інших учнів щодо значимості географії, її ролі у житті кожної людини.

Отже, точка зору учениці.

«... Коли б мені надали можливість переконати співбесідника у **значимості сучасної географії**, то я почала б своє переконання наступним чином:

« Перш за все подумай, для чого тобі вона ? Звичайно для того, щоби краще знати свою Батьківщину. Але ж ти і так уже багато знаєш про неї.

Завдяки книгам, радіо, телебаченню у тебе уже створилась уява про Батьківщину. А, якщо запитати, що ж таке Батьківщина, то твоя відповідь, напевно, не задумуючись буде, що це щось рідне, велике і близьке. Недаремно Україну називають ненька – Україна. Можливо для тебе цього достатньо, щоб знати свою країну. Адже багато людей так і уявляють собі географію – як науку, яка описує природу і господарську діяльність населення. Добре, нехай ти знаєш свою країну, а якщо потрапиш у інші, незнайомі для тебе місця, які знаходяться за межами України, то я впевнена, ти будеш здивованим від незнання. Ти задаватимеш собі питання: «Де я? Як називається ця країна? Хто ці люди, які її населяють? І багато інших питань виникнуть у тебе. Щоб ти ніколи не був у такій ситуації, вивчай **географію**. Адже географія – це наука ХХІ-го століття і далекого майбутнього; наука експериментально-перетворюючого спрямування. І об'єкт її вивчення – в основному давно відкриті землі, уже освоєні і змінені людиною.

Отже, коли б ти вивчав географію, то, потрапивши у нове для тебе місце, ти знав би уже, або було б уявлення про те, як виглядають люди цієї країни, їх звичаї, які в них ростуть рослини і живуть тварини, якою мовою вони спілкуються і багато іншого. Але ти, на жаль, не будеш знати ні цього, ні іншого. І ось чому? Тому, що не вивчаш географію. А головним завданням сучасної географії є усестороннє, наукове обґрунтування великої роботи людства по різноманітному, інтенсивному використанню уже відкритих природних багатств, перетворенню природи і господарства освоєних районів. У географії поглиблено вивчаються окремі сторони життя суспільства.

Природні багатства – корисні копалини, води, рослинність і ін. використовуються людиною, а, значить, нам потрібно пізнавати природу, закони, за якими вона розвивається, для того, щоби виявити різні ресурси, а, виявивши, оцінити їх і означити основні напрямки їх дальшого використання у господарстві нашої країни, для підвищення рівня життя її населення, а значить усіх нас.

І якщо ти дійсно любиш свою країну, її народ та взагалі народи світу, цілу земну кулю, цікавишся її життям, подіями, то ти не обмежишся тільки пізнанням, але і зробиш все можливе для його процвітання. А уяви собі таку ситуацію – ти будівельник чи архітектор за спеціальністю. Тобі надали можливість створити новий об'єкт з попередньо заданими параметрами, це одне із найбільш складних завдань будь-якої науки. Географічні об'єкти, різноманітні за своїм складом, набагато важче спроекувати, а тим більше створити. Одне із найважчих завдань – вибір місця для об'єкту. І ще до всього цього, ти не уявляєш де більш родючий ґрунт, у якому районі не можна будувати підприємства, тому що багато шкідливих викидів, які повільно розсіюються в атмосфері; або не доцільно тут створювати зону відпочинку, тому що поблизу немає моря, не сприятливі кліматичні умови тощо. А історія зберегла приклади вдалих рішень: наприклад, будівництво Києва – столиці України, який став одним з найкрасивіших міст світу, великим культурним центром.

Але багато міст зникло з географічної карти через те, що при їх створенні не враховувалися місцеві умови. Аби запобігти таких помилок, необхідно глибше пізнавати зміст об'єктивних процесів розвитку території, щоби наші дії вписувалися у ті закономірності, які існують у природі.

Таким чином, географія допомагає людуству вирішувати ті чи інші проблеми, тобто виконувати прикладні завдання. З географії ти пізнаєш багато цікавого, пізнавального, і основне, потрібного для тебе у подальшому житті. Вивчивши географію, ти повинен будеш навчитися зберігати і відновлювати природні багатства нашої країни. Адже неправильні взаємовідносини з природою викликають забруднення вод і повітряного басейну, руйнування ґрунтів, збіднення рослинного і тваринного світу. Все це погіршує умови життя людей. Ми все більше і більше руйнуємо природні багатства: вирубаємо ліс, щоби будувати. Разом із вирубною лісу зникають тварини, міліють ріки і озера, накопичується вуглекислий газ у атмосфері. І, головне, ми не можемо зупинитися у наступі на природу, нас стає на Землі все більше, і людям треба жити, харчуватися, будувати. Як же бути?

У цьому якраз і допоможуть знання з географії. Для вирішення цих проблем потрібні люди, які здатні діяти правильно.

Велике значення у сучасній географії мають аерокосмічні методи. З допомогою приладів, які встановлюють на літаках, штучних супутниках Землі і на космічних кораблях вдається одержати відомості про стан ґрунтів і рослинного покриву Землі, температури окремих ділянок суші і моря, про наявність близьких до поверхні підземних вод і т.д.

Без географії також неможливо вирішити проблеми перетворення природи, розміщення виробництва, розселення, пошук нових джерел природних ресурсів тощо. Важливе значення географії і у здійсненні географічного прогнозування.

Отже, вивчивши географію, ти повинен будеш навчитися зберігати і відновлювати природні багатства нашої країни. Ти маєш навчитися діяти творчо. Взагалі географію нам треба знати для того, аби вміти, а вміти для того щоби діяти.

Будь-яка людина повинна мати правильне уявлення про те, у якій країні, у якому районі, місті, селі вона живе. Без цього неможливий і справжній патріотизм – любов до своєї Батьківщини.

Таким чином, роль географії дуже велика. І ми, сучасні жителі земної кулі, не можемо обходитися без географічних знань.

Ну, що ? Ти уже побіг за підручником географії? Я не дивуюся, тому що географія дуже потрібна наука.

Дорогі друзі! Майбутнє у наших руках!».

Такі проекти підготовлені і презентовані учнями, достойні високої оцінки. Опрацьована учнем відповідна література спонукає його думати, творчо опрацьовувати і відбирати потрібний матеріал, аналізувати та систематизувати його. Створений учнем проект виявляє його ставлення до проблеми, сти-

мулює розв'язання проблем, які вимагають відповідної суми знань, а також розвиває критичне мислення, формує навички роботи з інформацією, виховує активного громадянина України, світу тощо.

Вчитель може запропонувати учням створити групові або парні проекти. Темі їх учні обирають самі або пропонує вчитель. Наприклад: «Стихійні природні явища»(8клас); підібрати відповідні ілюстрації; прокласти маршрут подорожі «Визначні місця Києва»(9 клас); скласти рекламні проекти «Країни Європи запрошують» (10 клас); «Глобальні проблеми людства» (10 клас) та інші.

Можна наводити приклади різних типів проектів, створених учнями як на уроці так і в позаурочний час, які мають практичне значення. Але необхідно зазначити, що для ефективної організації проектної діяльності на уроці, підручник географії виконує ще недостатню роль. Необхідно, щоб у підручниках нового покоління після вивчення тем чи окремих розділів був перелік проблем для створення індивідуальних чи групових проектів. Доцільно готувати більше відповідної додаткової літератури для учнів різних класів. Немаловажне значення має підготовка вчителя до цього виду діяльності з учнями. Адже реалізація проектної діяльності веде до зміни позиції вчителя. Із носія готових знань він перетворюється в організатора пізнавальної, дослідницької діяльності своїх учнів. Вчитель може підказати джерела інформації, а може просто направити думки учнів у потрібному напрямку для самостійного пошуку.

Висновки. Отже, проектна діяльність, метод проектів є однією з важливих форм діяльності учня. Якщо учень бере участь у розробці й реалізації різних проектів, то здобуває навички і вміння, які істотно підвищують його адаптованість до сучасного життя.

На першому етапі формування умінь проектної діяльності велике значення має шкільний підручник тому, що він є одним із основних джерел знань для роботи на кожному уроці та в позаурочний час. На жаль сучасні підручники не зовсім придатні для методу проектів. Для їх ефективного використання необхідно у ньому мати сторінки з додатковою цікавою інформацією, відповідною сучасною статистикою, схеми, таблиці, діаграми тощо.

Проектна діяльність має своє майбутнє, оскільки надає кожному учневі можливість саморозвитку, самоосвіти, самоорганізації, самоконтролю, пробуджує ініціативу, здатність до творчості, сприяє формуванню життєвих компетенцій.

Аналіз тенденції впровадження проектної діяльності у навчально-виховний процес ряду країн світу свідчать, що ця методологія стає домінуючою.

Література

1. Державна національна програма «Освіта». Україна XXI століття. – К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
2. Ващенко Г. Загальні методи навчання : підруч. для педагогів / Г. Ващенко. – К. : Укр. видав. спілка, 1997. – 441 с.

3. Ісаєва Г. М. Формування в учнів умінь і навичок роботи з підручником у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського / Г. М. Ісаєва // *Наук. записки.* – Вип. 78 (I). – Серія: Пед. науки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. – С. 141–146.

4. Ісаєва Г. М. Метод проєктів як форма організації навчальної діяльності у роботі з підручником географії / Г. М. Ісаєва // *Проблеми сучасного підручника* : зб. наук. праць [ред. кол.; наук. ред. – О. М. Топузов]. – К. : Пед. думка, 2012. – Вип. 12. – С. 400–407.

5. Коберник С. Г. Науково-методичні засади географічної освіти в основній школі : моногр. / С. Г. Коберник. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – 345 с.

6. Нечипоренко В. В. Метод проєктів у сучасній школі : навч.-метод. посіб. – Запоріжжя : Хортиц. навч.-реабілітац. багатопроф. центр, 2008. – 119 с.

References

1. Derzhavna natsionalna prohrama «Osvita». Ukraina XXI stolittia [The State National Programme «Education». Ukraine XXI Century]. – К. : Raiduha, 1994. – 61 s. (in Ukrainian).

2. Vashchenko H. Zahalni metody navchannia : pidruch. dlia pedahohiv [General Teaching Methods : a teacher's textbook] / H. Vashchenko. – К. : Ukr. Vydav. Spilka, 1997. – 441 s. (in Ukrainian).

3. Isaeva H. M. Formuvannia v uchniv umin i navychok roboty z pidruchnykom u pedahohichnii spadshchyni V. O. Sukhomlynskoho [Forming Students' Skills and Abilities in the Work on a Textbook in Pedagogical Heritage of V. O. Sukhomlynskyi] / H. M. Isaeva // *Nauk. zapysky.* – Vyp. 78 (I). – Serii: Ped. nauky. – Kirovohrad : RVV KDPU im. V. Vynnychenka, 2008. – S. 141–146 (in Ukrainian).

4. Isaeva H. M. Metod proektiv yak forma orhanizatsii navchalnoi diialnosti u roboti z pidruchnykom heohrafii [Project Method as a Form of Organising Educational Activity in the Work with a Geography Textbook] / H. M. Isaeva // *Problemy suchasnoho pidruchnyka* : zb. nauk. prats ; [red. kol.; nauk. red. – O. M. Topuzov]. – К. : Ped. dumka, 2012. – Vyp. 12. – S. 400–407 (in Ukrainian).

5. Kobernyk S. H. Naukovo-metodychni zasady heohrafichnoi osvity v osnovnii shkoli : monohr. [Scientific and Methodological Basis of Geographical Education in Basic School : monograph] / S. H. Kobernyk. – К. : NPU im. M. P. Drahomanova, 2012. – 345 s. (in Ukrainian).

6. Nechyporenko V. V. Metod proektiv u suchasnii shkoli : navch.-metod. posib. [Project Method in Modern School : educational and methodological supply] / V. V. Nechyporenko. – Zaporizhzhia : Hortyts. navch.-reabilitats. bahatoprof. tsentr, 2008. – 119 s. (in Ukrainian).

УЧЕБНИК ГЕОГРАФИИ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ УМЕНИЙ ПРОЕКТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье рассматривается проблема формирования умений проектной деятельности учащихся в процессе работы с учебником географии. Дается определение сущности понятий «учебное проектирование», «проектная деятельность», «творческая проектная деятельность». Показывается роль учебника в создании небольших проектов на уроке; дается алгоритм проектной деятельности, раскрывается методика организации самостоятельной работы учащихся в группах. Определены задания для группы и каждого ученика в ней. Каждый ученик работает с одним и тем же текстом учебника, но имеет разное конкретное задание. По завершению учащимися заданий возможна групповая дискуссия, открытая дискуссия в классе или объявляется конкурс на лучшее исполнение задания.

Раскрывается организация домашней работы учащихся с учебником, способствующая формированию проектной деятельности. Делается акцент на практический аспект связи обучения с жизнью и мотивацию учащихся. Как пример наводится урывок с ученического проекта.

Указывается, что современный учебник не выполняет достаточную роль в эффективной организации проектной деятельности. В учебниках нового поколения желательно иметь страницы с дополнительной интересной информацией, современной статистикой, таблицами, диаграммами.

Ключевые слова: учебник, учебное проектирование, проектная деятельность, творческая проектная деятельность, ученический проект, навыки, умения, саморазвитие учащегося.

Isaieva H. M.

GEOGRAPHY TEXTBOOK AS A MEANS OF FORMING STUDENTS' SKILLS

The article deals with the problem of forming students' skills in the project activity while working with the geography textbook. The definition of essence of the concepts such as «teaching projecting», «project activity», «creative project activity» is given. The role of the textbook for the creation of small projects in the classroom is shown; the algorithm of project activity is given; the methodology for organization of students' independent work in groups is revealed. The tasks for a group and every student are defined. Every student works with the same text of a textbook, but has a different concrete task. On completion of tasks by students a group discussion is possible, open discussion in a class or a competition on the better performance of work is declared.

Organization of students' home-work with a textbook, that assists the formation of project activity, is exposed. The author of the article accents on the practical

aspect of study's connection with the life and students motivation. As an example a fragment from a student's project is demonstrated.

However, it should be noted that a modern textbook doesn't perform a sufficient role in the effective organization of project activity. It is desirable in the textbooks of new generation to have some pages with additional interesting information, modern statistics, tables, diagrams.

Keywords: *textbook, teaching projecting, project activity, creative project activity, student's project, abilities, skills, student's self-development.*

УДК 37.07:005.95

ФАКТОРИ ТА ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКОГО УПРАВЛІННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ У ЗМІСТІ ПІДРУЧНИКА ДЛЯ КЕРІВНИКА ШКОЛИ

Л. М. Калініна,

*доктор педагогічних наук, Інститут педагогіки НАПН України,
e-mail: Gelena@i.ua*

У статті Л. М. Калініної «Фактори та проблеми державно-громадського управління загальноосвітнім навчальним закладом у змісті підручника для керівника школи» репрезентовано аналіз стану державно-громадського управління загальноосвітніми навчальними закладами за результатами експертного оцінювання керівників різних щаблів вертикальної ієрархії сфери освіти. Узагальнено різновекторний спектр аргументованих відповідей та пропозицій керівників щодо здійснення прогресивних змін у процесі переходу від державно-громадської до громадсько-державної форми управління на демократичних засадах, репрезентовано концептуальне бачення ролі громадськості у вирішенні освітніх завдань, окреслено шляхи розв'язання нагальних проблем в умовах формування громадянського суспільства в Україні.

Ключові слова: *державно-громадське управління, громада, громадсько-активні школи, громадсько-державне управління, самоврядування, самоорганізація, самопізнання, громадянське суспільство, фактори.*

Постановка проблеми. Сучасний загальноосвітній навчальний заклад як відкрита соціально-педагогічна система є міні-суспільством із своїми територією і населенням, цілями та духовними й матеріальними цінностями, фінансами й економікою, ієрархією й комунікацією. Він має власну культуру, історію, традиції, людський капітал у різних гетерогенних колективах, відзеркалює проблеми держави та потребує, як і держава не задекларованих, а